

АЛЕКСАНДАР МАТКОВИЋ*

Факултет за европске правно-
политичке студије
Нови Сад

УДК 351.78:343.3/.7(497.113)

Монографска студија

Примљен: 15.09.2017

Одобрен: 30.10.2017

Страна: 187-200

КРИМИНАЛИТЕТ НЕОНАЦИСТИЧКИХ И НЕОФАШИСТИЧКИХ ПОТКУЛТУРНИХ ГРУПА У ВОЈВОДИНИ

Сажетак: У раду је обрађена проблематика неонацистичких и неофашистичких поткултурних групација на простору Аутономне покрајине Војводине. Истраживање је фокусирано на кривичноправне и криминолошке аспекте њиховог деловања. У првом поглављу, размотрени су историјска позадина нацизма и фашизма у Војводини, као и могући разлози њихове актуелизације у савременом друштву. У оквиру друге тематске целине, приказани су одабрани примери кривичних дела регистрованих у криминалистичкој пракси више градова Војводине. Трећи део посвећен је препознавању и анализи позитивноправних обележја неких од карактеристичних кривичних дела описаних екстремистичких група. У завршном делу, уочене су правилности у погледу општих образаца формирања и криминалног деловања наведених група, са једне и њихових специфичних локалних особености, са друге стране. Међу осталим закључцима, примећено је да су злочини које извршавају припадници неонацистичких и неофашистичких групација веома разнолики и по правним, и по криминолошким критеријумима. У оквиру ове хетерогене целине, заступљене су следеће кривичноправне категорије: кривична дела против живота и тела, против слобода и права човека и грађанина, кривична дела против части и угледа, дела против имовине, против опште сигурности људи и имовине, дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије, кривична дела против јавног реда и мира.

Кључне речи: нацизам, фашизам, мржња, нетрпељивост, дискриминација, поткултура, криминал

Историјска позадина нацизма и фашизма у Војводини

Нацистичке и фашистичке идеје бележе своју појаву на простору данашње Аутономне покрајине Војводине још у периоду Другог светског рата. Реч је, дакле, о изворним облицима наведених идеологија чији утицај се у то време ширио паралелно са повећањем друштвенополитичке моћи држава обједињених око Сила Осовине. У складу са општим политичким и правним стату-

* al.matkovic@gmail.com

сом Војводине током Другог светског рата, можемо разликовати три подручја нацистичко-фашистичког утицаја. То су: а) Бачка, као регион окупиран од стране Краљевине Мађарске (у склопу шире окупације која је обухватила и Барању, Прекомурје и Међимурје); б) Срем, који је био окупиран од стране хрватских и немачких снага и прикључен Независној Држави Хрватској; в) Банат, као подручје које је формално било у саставу окупиране Србије, а фактички представљало засебну аутономну област под управом локалне немачке националне мањине (уп: Мирнић 1963; Вег 1963; Вукелић 1963; Terzić 1982; Brajović 1977). Сходно реченом, уочавају се следеће три струје утицаја: немачка нацистичка (Банат), мађарска фашистичка (Бачка) и фашистичка струја НДХ у Срему (која је, сходно специфичном марионетском статусу НДХ, била под истовременим снажним утицајем и немачке нацистичке и италијанске фашистичке политике).

Описана историјска позадина наведених екстремних идеологија на простору Војводине може пружити делимичан одговор на питање узрока њиховог актуелизовања у савременом друштвеном амбијенту. Говорећи о појединим лицима која су потомци, или барем сународници политичких актера из описаног периода историје Војводине, свакако не треба искључити могућност њихове инспирисаности изворним нацистичким/ фашистичким идејама. Постојање такве конекције, нарочито у садејству са другим (иначе веома разноликим) друштвеним чиниоцима, начелно може допринети настанку и развоју неонацистичких и неофашистичких опредељења код једног дела популације – о томе сведоче бројни случајеви у државама које су за време Другог светског рата биле, на одређени начин, усмерене ка Силама Осовине. Примера ради, такав тренд лако се може уочити приликом анализе ситуације у државама попут Немачке или Италије. Међутим, овде је веома важно указати на једну коренито другачију тенденцију која се не може објаснити реченом аргументацијом – ради се о појави неонацистичких/неофашистичких аспирација међу лицима која немају ни породичне, ни националне везе са описаним идеологијама. Штавише, чести су случајеви да такви појединци имају управо супротну животну перспективу – било да припадају неком од народа који су претрпели страховите погроме управо од стране држава приклоњених Силама Осовине, било да су, још директније, припадници самих њихових породица били непосредне жртве описаних страдања. Историјско искуство држава насељених словенским становништвом (али и других земаља Источне и Југоисточне Европе) које су поднеле неке од највећих терета ратне голготе 1939-1945, но у којима се, након слома бивших социјалистичких режима, почео бележити прави „процват“ нацизма¹, најочитије указује на сложеност описане појаве и на немогућност њеног једностраног тумачења.

Без жеље за улажењем у дубину описане проблематике, можемо у свим основним цртама указати на нека од могућих објашења такве ситуације. Уважавајући опште разлоге окретања појединаца (махом адолесцената и мла-

¹ Упоредити следеће радове о појави неонацизма у државама бившег Источног блока: Hockenos 1994; Cheles, Ferguson, Vaughan 1995; Harris 1994.

дих људи) различитим екстремним идеологијама, те фокусирајући се на специфичности конкретне ситуације коју управо разматрамо (тј. на парадокс присуства неонацизма и неофашизма у савременој Србији), као неки од најтипичнијих разлога за модерну експанзију нацистичких/фашистичких идеја у Војводини и Србији уопште, могу се истаћи:

- привлачност коју део младих људи осећа према екстремним идеологијама (у овом контексту, то нарочито могу бити следећи мотиви: жеља за шокирањем окружења, отпор ауторитетима, прибегавање екстремизму у циљу адолесцентске самоафирмације, жеља да се буде прихваћен и да се избори за статус у групи, компензовање неприхватања од стране „регуларног“ друштва кроз усвајање описаног контракултурног модела размишљања и понашања и др).
- специфичност статуса Србије током Другог светског рата (постојање више различитих и међусобно сукобљених покрета отпора, присуство колаборационистичке владе и др);
- ревизионистички однос ка историји (нарочито релативизовање историјских података и догађаја);
- окретање неонацизму/ неофашизму као један од облика противљења историјском путу који је Југославија заузела након Другог светског рата (тј. неонацизам/ неофашизам схваћени као једна од историјских алтернатива југословенском социјализму);
- (више или мање) аутохтона склоност ка неонацистичким или неофашистичким садржајима која је настала као резултат личних особина и преференција и која није директније повезана са неким од горе наведених разлога.

Имајући у виду све речено, може се извести сумаран закључак о узроцима и околностима актуелизације нацизма и фашизма у Аутономној покрајини Војводини. Пратећи горе изнету аргументацију, понуђени узроци се могу поделити у две друге, у зависности од категорије становништва на коју се односе. У питању се следеће две категорије: а) следбеници нацистичких/ фашистичких идеја који су путем породичних или националних конекција повезани са изворним истоврсним идејама из периода до 1945. године и који се са њима идентификују; б) следбеници који не поседују такве личне конекције.

При томе је важно напоменути да је оваква подела нужно условног карактера. Само по себи је разумљиво да постојање породичних, националних или других „предиспозиција“ за окретање ка описаним екстремистичким идеологијама никако не може и не сме бити схваћено као околност која безрезервно (или макар по правилу) доводи до одабира таквог усмерења појединца. Таква лица своје афинитете ка нацизму и фашизму могу развити под утицајем многобројних других чинилаца који не морају стајати у вези са њиховим пореклом, у коме случају узрок треба тражити у неком од горе понуђених општих разлога савремене експанзије нацизма и фашизма.

Одабрани примери из судске и криминалистичке праксе

Говорећи о кривичним делима повезаним са доменом неонацизма и неофашизма, судска и криминалистичка пракса показују да се међу најфреквент-

није извршаваним налазе различити видови вандализама мотивисани националном, расном или верском мржњом. Бројност таквих примера свакако не допушта да се на овоме месту засебно приказују појединачни случајеви, услед чега је довољно осврнути се на неке од карактеристичних видова описаног противправног понашања. Исписивање графита спада међу најчешће извршавана дела овога типа која су, сходно реченом, масовно регистрована у великом броју војвођанских насеља. У том погледу, сусрећу се: пароле и симболи нацистичког, фашистичког, националистичког и других повезаних садржаја; поруке које имају за циљ да дискриминишу одређене групе или појединце по националној, расној, верској или другој основи, односно поруке које позивају на њихов прогон; други текстуални или сликовни садржаји који на противправан начин величају одређене националне, расне, верске или друге идеале њихових аутора. Поред графита, уништење или оштећење имовине појединаца или група мотивисано националном, расном или верском мржњом такође спада међу заступљенија кривична дела. Као карактеристични примери, могу се истаћи: скрнављење верских, националних или других симбола различитих мањинских група, односно (у случају да извршиоци припадају некој од поменутих мањина) националних или верских симбола осталог (углавном већинског) становништва; напад на верске објекте мањинских верских заједница, на стамбене и пословне објекте националних или верских мањина (односно лица која представљају мањину у датом подручју или насељу), уништење или оштећење њихових моторних возила, као и, уопште узев, сваки други вид угрожавања покретне и непокретне имовине мотивисан описаном мржњом и нетрпељивошћу. Такође, као специфичне криминалне категорије треба засебно истаћи и случајеве оштећивања или уништавања различитих верско-националних споменика, као и оштећивања или уништавања надгробних спомен обележја који су мотивисани верском и/или националном нетрпељивошћу.²

Поред управо описаних категорија криминалног понашања које се најчешће сусрећу у пракси, у оквиру кривичног правосуђа у Војводини регистрован је и велики број других кривичних дела. Ограничавајући се само на најкарактеристичније представнике појединих категорија дела, можемо за почетак приказати неколико примера који су доживели највећи публицитет.

На простору Војводине, један од првих случајева повезаних са неонацизмом који је био интензивно медијски експониран и разматран у јавности догодио се у новембру 2005. године на Филозофском факултету у Новом Саду. Тада је група од око 25 припадника неонацистичке организације Национални строј ушла на антифашистичку трибину која се управо одржавала на Факултету и почела да учеснике скупа физички и вербално угрожава. Пресудом Врховног суда Србије двојица окривљених осуђена су на затворске казне од годину дана, односно шест месеци, због извршења кривичног дела изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости у саизвршилаштву. Остали окривљени осуђени су на условне казне затвора за кривично дело угрожавање сигурности, такође у саизвршилаштву: једно лице осуђено је на 8 месеци, дво-

² О овој категорији ће детаљније бити речи у 3. поглављу.

јици је одређено по 6 месеци затвора, док је преосталој десеторици окривљених Суд изрекао казне по 4 месеца затвора (H. D. 2006; B92 2006; RTS 2009).

Други инцидент за који се такође терете припадници Националног строја и који је, као и претходни, доживео велики публицитет одиграо се у октобру 2007, током Антифашистичког марша у склопу антифашистичке манифестације која се тога дана одржавала у Новом Саду. Након истраге, поднете су кривичне пријаве против више лица. Са два учиниоца склопљен је споразум о признању кривице – први је осуђен на јединствену казну од годину дана и четири месеца затвора због насилничког понашања и изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости, док је другоме суд изрекао шест месеци затвора због насилничког понашања. Тужилаштво је донело одлуку да се одустане од кривичног гоњења свих преосталих окривљених који су се теретили за извршење кривичног дела насилничко понашање, док је против двојице настављен поступак по другом основу. Тај поступак се и даље води пред Вишим судом у Новом Саду, а окривљени се терете за изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости (Šper 2015; Šper 2016; C. X. 2015).

Примери физичких обрачуна међу чијим учесницима се (било у својству нападача, било у функцији учесника у тучи) налазе припадници неонацистичких и неофашистичких поткултурних група чине релативно бројну категорију у оквиру овде проучаваног криминалитета. За текуће потребе, можемо издвојити свега неколико карактеристичних примера.

Масовне туче између припадника две сукобљене поткултурне групе – нацистичких скинхедса, са једне и скинхедса левичарске политичке оријентације, са друге стране, присутне су дужи низ година на простору Војводине. Иако су описани примери регистровани у већем броју војвођанских насеља, Нови Сад је ипак град у коме је таква појава доживела највећу омасовљеност. По тежини проузрокованих последица, може се, као пример, истаћи један случај који се догодио у Новом Саду, у октобру 2001. године, када је у центру града дошло до туче између припадника две горе наведене, супротстављене супкултурне струје. У сукобу је једна особа задобила убодне ране ножем опасне по живот. Полиција је поднела кривичну пријаву против једног лица због покушаја убиства, док је против већег броја особа са обе сукобљене стране поднета пријава због учествовања у тучи (M. S. 2001).

У Темерину је регистровано више инцидената који се повезују са деловањем фашистичке организације Омладински покрет 64 жупаније. Ова екстремистичка група, иначе, окупља лица мађарске националности и међу својим политичко-идеолошком циљевима пропагира, између осталог, идеју Велике Мађарске и ревизију Тријанонског споразума. За потребе нашег рада, могу се издвојити два догађаја из периода 2011-2012. У септембру 2011, група од 5 младића српске националности претучена је на улици од стране 15 младића - припадника мађарске националне мањине, за које се одмах претпоставило да су припадници горе наведеног Покрета. Учиниоци су напад извршили уз употребу металних шипки и ланаца (RTV 2011). У октобру наредне године, полиција је ухапсила групу младића из Темерина, Бечеја и Аде због сумње да су извршили кривична дела изазивање националне, расне и верске мржње и нетр-

пељивости и насилничко понашање. Осумњичени, за које је речено да су на одећи носили обележја Омладинског покрета 64 жупаније, терећени су да су критичне вечери у једном угоститељском објекту у Темерину изазивали изгреде тиме што узвикивали нацистичке и националистичке пароле и поздраве, као и вербално и физички угрожавали остале посетиоце, вређајући их при томе на националној основи. Такође су сумњичени да су, након изласка из локала, напали двојицу младића и нанели им лаке телесне повреде (Mondo 2012; RTV 2012).

У октобру 2012. године, у Бечеју је група од око 30 младића изазвала више инцидената током исте вечери, тиме што су, прво, вређали и нападали присутне у кафићу у коме су боравили, а потом изазвали и више туча у центру града. За учиниоце је наведено да су у питању скинхедси мађарске националности који су носили националистичка обележја на одећи у виду симбола „Велике Мађарске“ (В. М. 2012; РТВ 2012; В92 2012).

Осим изложених примера, судска пракса на простору Војводине бележи и случајеве у којима су физички напади довели и до смртног исхода.

У Црвенки, у јуну 2007. године, непосредно након завршетка рок концерта који је био организован на локалном излетишту, убијен је мушкарац стар 35 година. Због сумње да су извршили кривично дело тешко убиство, полиција је ухапсила 8 лица просечне старости око 20 година, као и једног малолетника. Такође, ухапшене су и још 4 особе (тројица 20-огодишњака и један малолетник) због изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости. Како је током истраге навођено, осумњичени су били скинхедси, већином из Сомбора, који су и пре самог концерта изазивали експесе на улицама Црвенке - провоцирали су и нападали грађане, оштећивали туђу имовину и сл. Током концерта они су наставили са прављењем нереда и са провокацијама присутних. Међу малтретираним посетиоцима се налазио и касније убијени мушкарац, кога су, приликом његовог повратка кући, осумњичени напали и усмртили га ударцем флашом у главу (S.T, A.R. 2007; Zejneli 2007).

У Бечеју, у марту 2013. године, преминуо је седамнаестогодишњак ромског порекла по мајчиној страни, након што је нападнут од стране малолетника старог 15 година. Према утврђеном чињеничном стању, окривљени је напао оштећеног и претукао га, након чега се оштећени, лежећи на путу у бесвесном стању, удавио у бари. Како је наведено, учинилац је био скинхедс, окупљао је око себе банду истомишљеника, био је веома агресиван и изазивао страх околине; отворено се изјашњавао као особа која мрзи ромску популацију, често је нападао и вређао лица из наведене циљне групе, а подстицао је и друге у таквом понашању. Суд је окривљеног прогласио кривим и, уважавајући његов узраст, изрекао му васпитну меру упућивања у васпитно-поправни дом у трајању од 2 године (Vuković 2013; Vuković 2014; RTV 2014).

Карактеристична кривична дела

У погледу кривичних дела извршаваних од стране припадника неонацистичких и неофашистичких поткултурних група, примећује се њихова значајна

бројност, као и хетерогеност у погледу врсте заштитног објекта. Уважавајући теоријска обележја описаних злочина, са једне и проучене практичне примере, са друге стране, у наредним редовима биће указано на нека од карактеристичних дела и на њихове особине.

Кривична дела против живота и тела спадају међу злочине који се чешће сусрећу у контексту деловања поткултурно организованих неонациста и неофашиста. У тој категорији доминирају следећа дела: тешка телесна повреда (чл. 121 КЗРС), лака телесна повреда (чл. 122 КЗРС), учествовање у тучи (чл. 123 КЗРС), угрожавање опасним оруђем при тучи и свађи (чл. 124 КЗРС). Међутим, у иностраној криминалистичкој и судској пракси нису ретки ни случајеви кривичних дела убиства (чл. 113 КЗРС) и тешког убиства (чл. 114 КЗРС) – таквих примера, уосталом, има забележених и у архивама нашег кривичног правосуђа.³

У погледу кривичних дела против слобода и права човека и грађанина, вероватно најфреквентније извршавано јесте дело угрожавања сигурности (чл. 138 КЗРС). Исто тако, основано се може претпоставити да ће и у случају нововведеног кривичног дела - прогањања (чл. 138а КЗРС) – као учиниоци у пракси бити регистровани и припадници или симпатизери неонацистичких и других екстремодесничарских поткултурних групација. Начелно, следећа дела такође могу бити компатибилна са једним делом правно недопуштеног понашања наведене категорије учинилаца (иако не сва у истој сразмери и са једнаком вероватноћом извршења): злостављање и мучење (чл. 137 КЗРС), принуда (чл. 135 КЗРС), отмица (чл. 134 КЗРС).

Кривична дела против части и угледа такође представљају позитивноправну категорију која садржи одређене злочине карактеристичне за описану групу учинилаца. То су: увреда (чл. 170 КЗРС), повреда угледа због расне, верске, националне или друге припадности (чл. 174 КЗРС), повреда угледа стране државе или међународне организације (чл. 175 КЗРС).

Сходно главном мотиву за вршење највећег дела имовинских злочина (жеља за неовлашћеним прибављањем имовинске користи) кривична дела против имовине се, на први поглед, не чине компатибилним са обележјима криминалитета који је предмет овога рада. Међутим, изузетак постоји у погледу следећа два кривична дела: одузимање туђе ствари (чл. 211 КЗРС) и уништење и оштећење туђе ствари (чл. 212 КЗРС). Наиме, осим директног напада на живот, тело, слободу, част и друга лична добра појединца, пракса показује и примере одузимања, уништења или оштећења имовине појединаца или група који се налазе на мети напада екстремистичких ултрадесничарских организација. Тада се као мотив извршења сусреће управо сама жеља за наношењем имовинске или друге штете оштећеном, без намере остварења имовинске користи за учиниоца кривичног дела.

Кривична дела против опште сигурности људи и имовине спадају међу злочине који се, иако процентуално мање у односу на друга кривична дела типичнија за ову категорију учинилаца, такође могу сусрести у контексту

³ Уп. примере у претходном поглављу.

деловања неонацистичких поткултурних група. Реч је о кривичном делу изазивања опште опасности из чл. 278 КЗРС. Упоредивањем примера из (махом иностране) судске праксе, уочавају се случајеви подметања пожара или експлозивних направа који су мотивисани расном, националном, верском или другом мржњом и нетрпељивошћу – таква понашања поседују позитивноправна обележја управо наведене инкриминације.

У оквиру 28. главе Кривичног законика (кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије) налази се једна инкриминација која је од особитог значаја за текућу анализу. У питању је изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости (чл. 317 КЗРС). Као што се може приметити, реч је о специјалној одредби која има искључиву функцију управо санкционисање најразличитијих видова радњи обухваћених диспозицијом које се тичу изазивања или распиривања описане врсте мржње или нетрпељивости. Став 2 цитираног члана такође је веома битан за разумевање овде проучаваног сегмента криминалитета, будући да предвиђа читав низ услова за постојање квалификованог облика наведеног кривичног дела (уколико је дело „учињено принудом, злостављањем, угрожавањем сигурности, излагањем порузи националних, етничких или верских симбола, оштећењем туђих ствари, скрнављењем споменика, спомен-обележја или гробова“).

Коначно, у оквиру групе кривичних дела против јавног реда и мира такође се сусрећу одређени злочини који се могу повезати са криминалним деловањем припадника неонацистичких и неофашистичких група. Ради се нарочито о следећа два дела: насилничко понашање (чл. 344 КЗРС) и насилничко понашање на спортској приредби или на јавном скупу (чл. 344а КЗРС). Другопоменуто дело управо и изричито предвиђа нека од понашања повезана са испољавањем екстремнодесничарских уверења, будући да диспозиција обухвата и радње лица које „понашањем или паролама на спортској приредби или јавном скупу изазива националну, расну, верску или другу мржњу или нетрпељивост засновану на неком дискриминаторном основу“. Такође, треба истаћи и кривично дело повреде гроба из члана 354 КЗРС, као пример који може изазвати конфузију у пракси. Наиме, кроз анализу регистрованих случајева примећује се да се поједини припадници или симпатизери неонацистичких/неофашистичких групација или уверења могу појавити у улози извршиоца вандализама на простору гробаља, при чему се као мотив извршења сусрећу национална, расна или верска мржња и нетрпељивост. Формалноправно посматрано, такви примери не би требали да изазивају већу дилему у погледу правне квалификације, будући да малопре анализирани чл. 317 КЗРС (изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости) у ставу 2, између осталог, предвиђа управо такав облик радње извршења кривичног дела: скрнављење споменика, спомен-обележја или гробова.⁴ При томе и сам чл. 354 КЗРС (повреда гроба) у ставу 3 прописује да „ако су делом из ст. 1. и 2. овог члана остварена обележја неког тежег кривичног дела, учинилац ће се казнити

⁴ И поред тога, то свакако не значи да у пракси не може доћи до пропуста у погледу превиђања постојања тежег облика кривичног дела из чл. 317 ст. 2 КЗРС и правног квалификовања дела као повреда гроба.

за то дело“ – у нашем примеру, тада заиста јесу остварена обележја тежег дела, тако да је ситуација правно неспорна. Међутим, тешкоћа настаје у погледу утврђивања мотива извршења кривичног дела, који је пресудан за одређивање за једну од две цитиране правне квалификације (повреда гроба или изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости). Тај проблем нарочито долази до изражаја у фази истраге у којој учиниоци још увек нису познати полицији, али и након тога, у случају њиховог порицања таквих мотива и истовременог одсуства других доказа који би указивали на постојање националне, расне или верске мржње.

Закључна разматрања

Ослањајући се на управо спроведену анализу, могу се извести следећи закључци општег карактера.

Појава неонацистичких и неофашистичких поткултурних група у Војводини везује се за другу половину 1980-их година прошлог века, при чему се њихова нарочита експанзија може повезати са порастом међунационалних тензија и других кризних процеса који су пратили распад Југославије. У томе погледу важно је истаћи општи друштвенополитички амбијент који је одликовао тадашњу локалну средину (грађански ратови, избеглиштво, економска криза, санкције, транзициони процеси и др). Упоредјујући локални развитак неонацизма и неофашизма са паралелним примерима у другим земљама, примећује се његова упадљива подударност са општом тенденцијом прогреса истоврсних екстемнодесничарских идеологија у осталим бившим социјалистичким државама.⁵ Имајући у виду речено, а истовремено уважавајући специфичност конкретне ситуације у Војводини, перспектива локалног неонацизма/неофашизма (и нарочито, криминалитета са њиме у вези) може бити изражена тројако: а) као општи производ кризних процеса и друштвених трансформација у бившим социјалистичким земљама Европе; б) као последица распада СФРЈ, вођених грађанских ратова, и општег пораста међуетничких тензија; в) као резултат специфичних друштвено-културолошких прилика у Војводини, нарочито повезаних са питањем мултикултуралности.

Како указују расположиви подаци, неонацистичке и неофашистичке поткултурне групе у Војводини распрострањене су међу припадницима различитих народа који настањују ову покрајину. Аналогно реченом, вршење кривичних дела повезаних са наведеном припадношћу није резервисано за поједине већинске или мањинске групације (националне, верске и др), већ се као учиниоци сусрећу лица различитих нација и верских одређења.

Елемент мултикултуралности присутан у Војводини може се препознати као фактор који снажно доприноси локалној популарности неонацистичких и неофашистичких идеја. Задржавајући нужне ограде, могуће је претпоставити

⁵ Уп. већ цитиране радове о овој материји: Cheles, Ferguson, Vaughan 1995; Hockenos 1994; Harris 1994.

да локални мултикултурализам јесте један од иницијатора, односно један од катализатора високе заступљености криминалитета повезаног са деловањем наведених екстремистичких група на простору северне аутономне покрајине. Детаљно објашњење такве појаве свакако захтева засебну научну анализу. Но, за потребе овога рада, као неки од највероватнијих разлога могу се само поменути следећи: интензивна интеракција различитих култура; настанак међукултурних сукоба; тенденција појединих припадника већинског становништва за доминацијом у односу на мањинске националне групе; потреба појединих припадника националних мањина за екстремнијим видовима афирмисања себе и своје нације (као својеврстан облик „нагона за самоодржањем“); тражење „кривца“ за настанак општих или индивидуалних незадовољстава међу припадницима других нација; постојање историјских примера међунационалних сукоба у прошлости локалног подручја и др. У блиској вези са реченим и фокусирајући се на уже територијалне целине (махом на насеља и општине), треба приметити да се распрострањеност описаних екстремистичких групација у Војводини нарочито повезује са срединама у којима је наглашено присуство етничког диверзитета.

Из изложеног се увиђа да потенцијал за окупљање описаних екстремистичких групација и за вршење кривичних дела од стране њихових припадника може бити повезан са доменом националне припадности. У том погледу, разликују се два модела интеграције групе који могу показивати значајне међусобне разлике: а) интеграција на основу припадништва већинском становништву; б) окупљање припадника неке од националних мањина. Са друге стране, национална припадност не мора бити један од кључних интегративних фактора таквих групација. Тада говоримо о општим факторима који се тичу узрока ширења неонацизма међу припадницима различитих екстремистичких поткултурних група и који надмашују питање нације и „националног“. Уместо фокусирања на националност, такви концепти веома често задиру у област расне проблематике. Неке од кључних поставки у томе смислу јесу: идеје о расној супериорности/ инфериорности, идеје о „расној чистоти“, позивање на мит о Аријевској раси и сл).⁶

Фокусирајући се на стриктно правну анализу, могуће је уочити следеће. Анализа примера из праксе показује да су кривична дела које извршавају припадници неонацистичких/ неофашистичких поткултурних групација веома разнолика и по правним, и по криминолошким критеријумима. У оквиру ове хетерогене целине злочина, заступљене су следеће кривичноправне категорије: кривична дела против живота и тела, против слобода и права човека и грађанина, кривична дела против части и угледа, дела против имовине, против опште сигурности људи и имовине, дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије, кривична дела против јавног реда и мира. Приметно је, дакле, да су предметни злочини веома разнолики према врсти заштитног објекта. Са друге стране, и међу конкретним врстама дела која се сусрећу у пракси,

⁶ О овој проблематици детаљније у нпр: Kaplan 2000; Kitschelt 1997; Lee 1997; Del Boca, Giovana 1969. и др.

уочљива је изразита хетерогеност у погледу појединачних облика испољавања злочина. То нарочито долази до изражаја у случају кривичног дела изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости. Поменуто дело својом диспозицијом обухвата веома широк спектар инкриминисаних радњи, чиме се стварају правне претпоставке за његово испољавање у различитим видовима. Истовремено, искуство кривичног правосуђа у Војводини показује да описани теоријски диверзитет итекако налази свога одраза и у пракси, будући да се цитирано кривично дело сусреће у веома разноликим појавним формама.

Упоређујући проучена кривична дела која се појављују у вези са деловањем наведених поткултурних група, примећује се да су већина њих општег карактера. Уважавајући одлике и улогу кривичног законодавства уопште, таква ситуација је сасвим логична и оправдана. Са друге стране, уочава се и неколико специјализованих дела која су у домаће законодавство уведена управо са циљем санкционисања уже категорије предметних понашања. То су: кривично дело изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости (чл. 317 КЗРС); повреда угледа због расне, верске, националне или друге припадности (чл. 174 КЗРС); насилничко понашање на спортској приредби или на јавном скупу (чл. 344а КЗРС). Такође, може се приметити да и дело повреда угледа стране државе или међународне организације (чл. 175 КЗРС) потпада, у одређеној мери, под наведену категорију.

Коначно, треба размотрити и генералну перцепцију локалне јавности поводом криминалитета повезаног са деловањем неонацистичких и неофашистичких поткултурних групација, уз истовремено упоређивање ефикасности механизма кривичног правосуђа у односу на наведене злочине. Може се запазити да се поменутим кривичним делима, по правилу, придаје велики публицитет. Медијско извештавање често се фокусира на криминалне случајеве који поседују ма какву (реалну или претпостављену) конекцију са неонацизмом или неофашизмом, док, са друге стране, становништво углавном реагује бурно на сазнање о вршењу таквих злочина. У блиској релацији са реченим, чини се да се може уочити и начелна правилност према којој и судови прилично ефикасно поступају по наведеним кривичним предметима - неретко доста ефикасније него што је то случај са већином осталих предмета вођених поводом других истоврсних кривичних дела. У погледу првопоменуте околности (тј. опште реакције јавности), таква ситуација се може објаснити вишим степеном друштвене забринутости поводом актуелизације нацистичких и фашистичких идеја у савременом друштву. Постојеће историјско искуство и трагични догађаји из релативно блиске прошлости (закључно са Другим светским ратом), као и екстремност и искључивост описаних идеологија, дају добар основ за појачану узнемиреност једног дела популације у односу на описани криминалитет. Медији се у томе контексту појављују у двострукој улози: као прости преносници информација које саме по себи изазивају узнемиреност становништва, али и као фактор који потенцирањем таквих тема (неретко у комбинацији са сензационалистичким техникама извештавања) управо директно доприноси настанку и повећању реченога страха. Што се тиче другог питања (тј. ефикасности поступања судова), основано је изнети претпоставку да,

сходно општим одликама утицаја јавног мњења и својеврсног притиска јавности на ток судских поступака, таква ситуација и у овом случају може бити последица интензивног фокусирања медија на наведени криминалитет, као и (управо размотрене) повишене забринутости становништва. Иако се у домену криминалне политике могу пронаћи разлози за целисходност таквог поступања, из формалноправне (али и правно-етичке) позиције, описано опхођење није прихватљиво. Како у контексту нацистичко-фашистичких, тако и у погледу свих осталих стигматизованих садржаја који привлаче пажњу јавности, треба подсетити да свако истоврсно кривично дело и његов учинилац заслужују једнако ефикасно и делотворно сузбијање и санкционисање, независно од тога да ли је дело привукло на себе публицитет или није. Тиме се уједно избегава и чињење неправде оштећеним лицима у случају „обичних“, тј. друштвено неекспонираних злочина, будући да је за лица оштећена таквим кривичним делима настала штета једнака независно од присуства или одсуства описаног публицитета, а неретко (у случају да није реч о размотреним специјализованим кривичним делима) и независно од присуства евентуалних нацистичких/фашистичких ставова код учинилаца конкретних злочина.

Литература:

1. B92 [autor nije naveden] (2006): Osuđeni članovi Nacionalnog stroja, B92, 10.11.2006, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2006&mm=11&dd=10&nav_id=219380, pristup: 26.06.2017.
2. B92 [autor nije naveden] (2012): Bečej: Skinhedi pravili incidente, B92, 03.10.2012, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=10&dd=03&nav_category=16&nav_id=648459, pristup: 15.06.2017.
3. B. M. (2012): U bečejskom rok kafeu Flojd: Skinhedi sa obeležjima Velike Mađarske izazvali incidente, Bečejski mozaik online, 12.10.2012, <http://becejski-mozaik.co.rs/becej/4263-u-becejskom-rok-kafeu-flojd-skinhedi-sa-obelezjima-velike-madarske-izazvali-incidente>, pristup: 15.06.2017.
4. Brajović, Petar (1977): *Jugoslavija u Drugom svetskom ratu*, Borba, Beograd.
5. Cheles, Luciano; Ferguson, Ronnie; Vaughan, Michalina (1995): *The Far Right in Western and Eastern Europe*, Longman Publishing Group, Harlow.
6. Del Boca, Angelo; Giovana, Mario (1969): *Fascism Today: A World Survey*, Pantheon Books, New York.
7. H. D. (2006): Osuđeni pripadnici „Nacionalnog stroja“, Blic Online, 11.11.2006, <http://www.blic.rs/vesti/hronika/osudeni-pripadnici-nacionalnog-stroja/22nd3j3>, pristup: 26.06.2017.
8. Harris, Geoff (1994): *The Dark Side of Europe: The Extreme Right Today*, Edinburgh University Press, Edinburgh.
9. Hockenos, Paul (1994): *Free to Hate: The Rise of the Right in Post-Communist Eastern Europe*, Routledge, London.
10. Kaplan, Jeffrey (2000): *Encyclopedia of White Power: A Sourcebook on the Radical Racist Right*, Rowman & Littlefield Pub Inc, Lanham.
11. Kitschelt, Herbert (1997): *The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis*, University of Michigan Press, Ann Arbor.

12. Lee, Martin. A. (1997): *The Beast Reawakens*, Little, Brown and Company, New York.
13. Mirnić, Josip (1963): Sistem fašističke okupacije u Bačkoj i Baranji : mađarska okupacija jugoslovenskih zemalja, *Zbornik za društvene nauke*, Novi Sad, str. 5-62.
14. Mondo [autor nije naveden] (2012): Uhapšeni desničari zbog divljanja po Temerinu, Mondo, 23.10.2012, <http://mondo.rs/a265080/Info/Drustvo/Uhapсени-desnicari-zbog-divljanja-po-Temerinu.html>, pristup: 21.06.2017.
15. M. S. (2001): Obračun dve grupe skinheda u Novom Sadu - mladić izboden nožem, *Glas javnosti*, 02.11.2001, <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2001/11/02/srpski/H01110105.shtml>, pristup: 17.05.2017.
16. RTS [autor nije naveden] (2009): Vrhovni sud potvrdio kaznu Goranu Davidoviću, *RTS*, 03.03.2009, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/135/hronika/47838/vrhovni-sud-potvrdio-kaznu-goranu-davidovicu.html>, pristup: 26.06.2017.
17. RTV [autor nije naveden] (2011): Pretučeni srpski mladići u Temerinu, *RTV*, 16.09.2011, http://www.rtv.rs/sr_lat/hronika/pretučeni-srpski-mladici-u-temerinu-273528.html, pristup: 21.06.2017.
18. RTV [autor nije naveden] (2012): Pripadnici "64 županije" napali Srbe u Temerinu, *RTV*, 22.10.2012, http://www.rtv.rs/sr_lat/vojvodina/pripadnici-64-zupanije-napali-srbe-u-temerinu_348735.html, pristup: 21.06.2017.
19. RTV [autor nije naveden] (2012): Mađarski skinhedi izazvali incidente u Bečeju, *RTV*, 03.10.2012, http://www.rtv.rs/sr_ci/vojvodina/madžarski-skinhedi-izazvali-incidente-u-beceju_345512.html, pristup: 15.06.2017.
20. RTV [autor nije naveden] (2014): Maloletniku dve godine zatvora zbog ubistva, *RTV*, 29.08.2014, http://rtv.rs/sr_lat/vojvodina/novi-sad/maloletniku-dve-godine-zatvora-zbog-ubistva_514595.html, pristup: 16.06.2017.
21. S. H. (2015): Nastavlja se sudski proces protiv Nacionalnog stroja, *Dnevnik*, 27.10.2015, <https://www.dnevnik.rs/hronika/nastavlja-se-sudski-proces-protiv-nacionalnog-stroja>, pristup: 26.06.2017.
22. S. T, A. R. (2007): Skinhedi ubili izbeglicu, *Glas javnosti*, 12.06.2007, <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2007/06/12/srpski/H07061103.shtml>, pristup: 21.06.2017.
23. Šper, Darko (2015): Tužilaštvo odustalo od daljeg gonjenja većine neonacista, *Vojvođanski istraživačko-analitički centar*, 27.10.2015, <http://voice.org.rs/tuzilastvo-odustalo-od-daljeg-gonjenja-vecine-neonacista/>, pristup: 26.06.2017.
24. Šper, Darko (2016): Minimalne kazne za neonaciste jer su „iskreni, mladi i nezaposleni“, *Vojvođanski istraživačko-analitički centar*, 30.11.2016, <http://voice.org.rs/minimalne-kazne-za-neonaciste-je-su-iskreni-mladi-i-nezaposleni/>, pristup: 26.06.2017.
25. Terzić, Velimir (1982): *Slom Kraljevine Jugoslavije 1941:uzroci i posledice poraza I-II*, Narodna knjiga, Beograd.
26. Veg, Šándor (1963): Sistem nemačke okupacione vlasti u Banatu : 1941-1944, *Zbornik za društvene nauke*, Novi Sad, str. 63-104.
27. Vukelić, Petar (1963): Okupaciona vlast i sistem nacionalne diskriminacije u Sremu za vreme "Nezavisne države Hrvatske": "Nezavisna Država Hrvatska", *Zbornik za društvene nauke*, Novi Sad, str. 105-138.
28. Vuković, Boris (2013): Svedočenje: Tinejdžer ubijen zato što je Rom, *Blic Online*, 09.04.2013, <http://www.blic.rs/vesti/hronika/svedocenje-tinejdzer-ubijen-zato-sto-je-rom/ef2b01g>, pristup: 16.06.2017.
29. Vuković, Boris (2014): Ubici Ervina Bilickog dve godine zatvora, *Blic Online*, 29.08.2014, <http://www.blic.rs/vesti/hronika/ubici-ervina-bilickog-dve-godine-zatvora/dqlx06x>, pristup: 16.06.2017.
30. Zejneli, Z. (2007): I "skinhedi" osumnjičeni za ubistvo u Crvenki, *Politika*, 13.06.2017.

CRIME RELATED TO NEO-NAZI AND NEO-FASCIST SUBCULTURAL GROUPS IN VOJVODINA

Summary: This paper deals with the issues concerning neo-Nazi and neo-fascist subcultural groups on the territory of the Autonomous Province of Vojvodina. The research focuses on the legal (criminal law specifically) and criminological aspects of their actions. In the first chapter, the historical background of Nazism and fascism in Vojvodina, as well as the possible reasons for their actualization in modern society were considered. Within the second chapter, selected examples of criminal acts registered in the criminal practice of several cities of Vojvodina are presented. The third part is dedicated to identification and analysis of the legal features of some of the characteristic crimes. In the final part, the author noticed regularities regarding the general patterns of formation and criminal activity of the mentioned groups, as well as regarding their specific local features. Among other conclusions, it was noticed that the crimes committed by members of neo-Nazi and neo-fascist groups are very diverse both by legal and criminological criteria. Within this heterogeneous crime sphere, the following criminal categories are represented: crimes against life and body, against the freedom and rights of man and citizen, crimes against honor and reputation, crimes against property, against general safety of people and property, crimes against constitutional order and security of the Republic of Serbia, crimes against public order and peace.

Key words: Nazism, fascism, hatred, intolerance, discrimination, subculture, crime